

PRILOG PROUČAVANJU KAŠTELANSKIH BRATOVŠTINA OD 16. DO
POČETKA 19. STOLJEĆA

Mladen D o m a z e t

*Izlaže se djelovanje bratovština Sv. Jurja i Sv. Petra u
Kaštelima od 16. do 19. stoljeća.*

Prve podatke o kaštelanskim bratovštinama nalazimo u XVI. stoljeću, ali iz izvora je vidljivo da su one bile oformljene već prije. Možemo pretpostaviti da su i stara potkozjačka naselja (Smoljevac, Putalj, Lažani, Kozice, Ostrog, Sušnjare, Radun, Špiljan, Žestinj i Bijaći) uz svoje župne crkve imala već formirane bratovštine, na što nas navodi i činjenica da je kult svetaca iz potkozjačkih sela prenesen u kasnija kaštelanska naselja, te se očuvao i u imenima kaštelanskih bratovština (sv. Jurja, sv. Ivana Krstitelja, sv. Onofria, sv. Marije od Špiljana, sv. Mihovila...)¹

Glavni izvor za proučavanje kaštelanskih bratovština predstavljaju zapisnici i pravilnici samih bratovština, te biskupske vizitacije koje spominju bratovštine u novoosnovanim župama od početka XVII. (1629. g.) do kraja XIX. stoljeća. Vizitacije, tj. izvještaji biskupa i biskupskih povjerenika, sadrže raznovrsne i brojne podatke o različitim pitanjima vezanim za vjerski život, a samim tim i za djelovanje bratovština.²

Iz vizitacije trogirskoga biskupa Antuna Kačića župi Kaštel Novi 1730. godine vidimo da one posjeduju neku zemlju, ali im zamjera što nijedna nema pravilnik (la Madre Regola). Ovaj podatak najbolje ilustrira brojnost bratovština koje su nekad postojale u Kaštelima.³ Vizitacija iz godine 1760.

¹Biskupske vizitacije, Nadbiskupski arhiv - Split, odjel Trogir (dalje NAS - T) br. 10.

Najstarija matrikula sačuvana u Kaštelima je ona bratovštine Gospe od Dolca ili na Hladih u Sućurcu iz 1545. godine. Nažalost, toj se matrikuli (pisanoj bosančicom) u posljednje vrijeme izgubio trag, tako je ostao samo njen prijepis iz 1689. godine. (V. Omašić, Povijest Kaštela, Split 1986, 140).

²NAS - T.

Župni arhiv Kaštel Novog i Štafilića.

³Vizitacija trogirskog biskupa Antuna Kačića u župi Kaštel-Novi iz 1730. god. navodi da u toj župi djeluju slijedeće bratovštine:

1. Presvetog Sakramenta	40 bratima
2. Gospa od Milosrda	42 bratima
3. Sv. Petra	140 bratima
4. Sv. Jeronima	32 bratima
5. Sv. Augustina Kažotića	40 bratima
6. Sv. Fabijana i Sebastijana	27 bratima
7. Sv. Marije-Stomorija	40 bratima
8. Sv. Ane	50 bratima
9. Sv. Karlo (Boromej)	22 bratima

govori čak o prevelikom broju bratovština u Kaštel Novom s obzirom na mogućnosti župne crkve (sv. Petra), jer su u toj crkvi sve bratovštine imale svoje oltare, dok su neke imale i vlastite crkvice (sv. Roko, sv. Jurja, sv. Marije). U toj je župi postojala, naime, bratovština B. Djevice Marije od Loreta, koja nije imala svoj oltar, pa je od biskupa Antuna Kačića tražila da im bratimi sv. Fabijana i Sebastijana dopuste koristiti njihov oltar za svoju bratovštinu. To im ovi bratimi nisu dopustili, pa im biskup posebnim dekretom dozvoljava podignuti jednu manju kapelu sa sjeverne strane župne crkve (uz napomenu da se ne naruši simetrija crkve).⁴

Za vrijeme francuske vladavine početkom XIX. stoljeća dolazi do ukidanja svih bratovština i oduzimanja njihove imovine, koja se koristi za razvoj školstva u Kaštelima.⁵ Tridesetih godina XIX. st. bratovštine se ponovo osnivaju, ali u mnogo manjem broju nego ranije (Kaštel-Štafilić: sv. Sakramenta, Gospe od Karmena, Gospe od Snijega, Kaštel-Novi: sv. Sakramenta, sv. Marije-Stomorija, sv. Križa-sestrime, Kaštel-Stari: Gospe o dRužarija, sv. Sakramenta, Gospe od Uznesenja, sv. Ante, Gospe od Ružarija i sv. Ivana Krstitelja).⁶

Te su se bratovštine uglavnom održale do danas. Brinu se za posebne crkvene obrede, njeguju lokalne običaje poput procesija... Svojom brojnošću i veličinom bratovštine su snažno utjecale na način života u Kaštelima tijekom XVI, XVII. i XVIII. stoljeća. U njihov rad bilo je uključeno gotovo sve stanovništvo Kaštela, pa su tako neposredno utjecale na ponašanje i običaje stanovnika.

BRATOVŠTINA SV. JURJA

Prve pisane vijesti o Bratovštini sv. Jurja u Kaštel-Štafiliću nalazimo u vizitaciji trogirskoga biskupa Jordana Pace iz 1629. godine.⁷ Kult sveca-zaštitnika bratovštine vrlo je rasprostranjen u Kaštelanskom polju (sv. Juraj od Žestinja, sv. Juraj od Raduna i sv. Juraj u Putalju).⁸ Don Janko Pera smatra bratovštinu sv. Jurja najstarijom u Kaštel-Štafiliću. Povezao ju je sa srednjovjekovnim potkozjačkim naseljem Žestinj, gdje se i danas nalazi župna crkva tog naselja, posvećena sv. Jurju. Ta se crkva prvi put spominje u osnivačkoj ispravi sv. Marije od Špiljana (Stomorija) iz 1189. godine, po čemu vidimo da je podignuta prije te godine. Na kraju svoje hipoteze don

---

10. Sv. Katarina	20 bratima
11. Gospa od Loreta	45 bratima
12. Sv. Roka	32 bratima
13. Sv. Križa (sestrime)	40 scstrima

(NAS - T, br. 32).

⁴Dekret o podizanju kapele Bl. Djevice Marije od Loeta:

»Ne nalazeći mjesta u župskoj crkvi za podizanje oltara slavne Djevice Marije od Loreta, a da se ne naruši simetrija crkve, koja je u svim djelovima skladna i dobro uređena, te da se zadovolji pobožnost i pobožnim željama bratima iste Slavne Djevice, dozvoljavamo da se podigne kapelica i u njoj oltar na čast Gospe od Loreta u čimatoriju župne crkve sa sjeverne strane na mjestu od nas određenom i označenom za taj posao. Neka kapelica ne bude suviše velika; neka čitava bude sagrađena na čimatoriju i neka vrata odgovaraju i imaju odnos prema novoj kapeli sv. Križa.«

(Vizitacija trogirskoga biskupa Didaka Manole iz 1760. godine, NAS - T, br. 32).

⁵Dva stoljeća obrazovanja školstva i kulture u Lukšuću i Kaštelima, Kaštel- Lukšić 1985. g, 47.

⁶Janko Pera, Povijest Kaštel Štafilića (rukopis);

F. Ivanović, Kaštel Stari, Split 1940;

Pet stoljeća župe Kaštel Lukšić, Kaštel-Lukšić 1982.

⁷NAS - T, br. 10.

⁸Pet stoljeća župe Kaštel-Lukšić, 29-32.

Janko Pera pretpostavlja da je kult sv. Jurja prenesen iz potkozjačkog naseља Žestinj, a sama bratovština sv. Jurja po njegovom je mišljenju nastavak predkaštelanske bratovštine sv. Jurja iz Žestinja.⁹ Trogirski biskup Didak Manola u vizitaciji iz 1760. godine navodi da bratovština ima svoj oltar u župnoj crkvi sv. Ivana u Kaštel-Stafilicu, te da se brine o maloprije spomenutoj crkvi sv. Jurja od Žestinja. Međutim, prethodne vizitacije iz 1723., 1726. i 1730. godine stalno ponavljaju kako je crkva u lošem stanju. Krivica se pripisuje bratimima sv. Jurja koji su zanemarili svoju skrb prema toj crkvi. Još je teže stanje zatečeno za vrijeme biskupa Didaka Manole 1760. godine. Tada su mještani susjednog Kaštel-Novog zatražili od biskupa dozvolu da je poprave na svoj trošak. No crkva je bila pod jurisdikcijom župe Kaštel-Stafilica, pa su se odmah suprotstavili bratimi sv. Jurja i sami mještani Stafilica. Nikola Babin, župan bratovštine sv. Jurja, pozvan je pred biskupa, i pred njim je odbio bilo kakvu pomoć mještana Kaštel-Novoga. Crkvicu je prigodom vizitacije župi K. Stafilic blagoslovio posljednji trogirski biskup A. Pinelli 21. IV. 1799. godine.¹⁰

Prema pravilniku (matrikuli) koji je sačuvan kao prijepis iz 1745. godine, bratovština ima 27 bratima.¹¹ Ovaj broj potvrđuje i nešto kasnije vizitacija trogirskoga biskupa Didaka Manole iz 1760, iz koje saznajemo da su članarinu bratimi plaćali u naturi, tj. svaki je bratim morao dati pola kace samta. Od novca, dobivenog prodajom tog samta, kupovale su se svijeće i tamjan za oltar, u slučaju smrti bratima plaćalo se župniku jednu pjevanu i dvije tihe mise, te se na dan izbora novoga župana priređivao bratimski objed (23. travnja na dan sv. Jurja).¹²

Sačuvani pravilnik sv. Jurja sadrži niz univerzalnih članaka koje možemo naći i u pravilnicima drugih bratovština. Ipak u njemu nailazimo i na niz posebnosti, koje su rezultat prostora u kojem je bratovština djelovala.¹³ Najprije se zahtijeva da svaki bratim bude dobar kršćanin, što je posebno naglašeno u članu 21. - bratimom ne može postati čovjek nemoralna života.¹⁴ Ukoliko je primljen u bratovštinu, a kasnije se otkrije da je kradljivac ili onaj koji »tišći tamne žene«, takav se bratim isključuje iz bratovštine, dok mu seoska zvona brecaju kao mrtvom bratimu.¹⁵ Osobito se pazilo na sukobe koji su nastajali između bratima, tako da ih se odmah na početku može ublažiti. Dužnost su nadzora nad tim imali župan i veliki i mali sudac bra-

⁹NAS - T, br. 32;

J. Pera, nav. dj. 52.

¹⁰NAS - T, br. 32.

¹¹Matrikula Bratovštine sv. Jurja (župni arhiv Kaštel-Stafilica).

¹²NAS - T, br. 38.

A. Štoković smatra da je bratimski objed preuzet kao simbol od prvih kršćanskih udruga gdje se to zajedničko blagovanje nazivalo »agape«. (A. Štoković, magistarska radnja »Društveni odnosi u Istri od XV. do konca XVIII. stoljeća na primjeru bratovština«, Rijeka 1986, 5, 51.

¹³Struktura Matrikule sv. Jurja je sljedeća:

- obaveze bratima prema Bogu;
- obaveze bratima prema Mletačkoj vlasti;
- obaveze bratima prema bližnjemu;
- način izabiranja župana i gastalda i uvjeti koje su kandidati za te funkcije morali ispunjavati;
- uvjeti za primanje u Bratovštinu;
- kazna za nemarno izvršavanje preuzetih obaveza;
- opomenu koju pred svim članovima treba pročitati na dan godišnje skupštine i izbora nove uprave.

¹⁴Matrikula sv. Jurja, čl. 1, 21.

¹⁵Isto, čl. 21, 22.

Pojam »tišći tamne žene« vjerojatno se odnosi na udovice.

tovštine.¹⁶ Članom 24. zabranjuje se obraćanje kneževu sudu bez dozvole župana.¹⁷

Solidarnost bratima najbolje dolazi do izražaja u slučajevima kada bratim umre mlad i ostavlja nekaku djecu. Tada su sva braća dužna deset godina besplatno obrađivati njegova polja i vinograde.¹⁸

Utjecaj bratovština na javni i privatni život pojedinca možemo pratiti kroz zapisnike s njihovih godišnjih skupština. Nažalost, zapisnici bratovštine sv. Jurja nisu sačuvani, pa ćemo kao primjer navesti podatke iz zapisnika bratovštine sv. Onofria iz 1617. godine, također iz župe Kaštel-Štafilić. Zbog uvrede bratima Mihovila Donkova isključen je iz bratovštine Mate Klišmanić, uz opasku da nitko iz njegove obitelji ne može postati bratimom ove bratovštine dok se dotični Mate nalazi na životu. Drugi je događaj iz 1662. godine, kad je iz iste bratovštine isključen Jure Borićina jer je »oružjem« udario Šimuna Mučalova.¹⁹

Zbog ugleda bratovštine Venecija je nastojala imati nadzor nad njom, što je vidljivo iz člana 2., koji zahtijeva da svaki bratim bude »viran Prisitloj Gospodi Mletačkoj«. Pobunjenika protiv mletačke vlasti župan je trebao prijaviti trogirskom knezu.²⁰

Bratovština ima svoja bratimska odijela koja se pod njenim stiježom nose u procesijama i u sprovodima.²¹

Ukinuta je za vrijeme francuske vladavine kao i sve ostale kaštelanske bratovštine, a poslije toga nije obnovljena.²²

BRATOVŠTINA SV. PETRA

Bratovština sv. Petra u Kaštel-Novom smatrana je glavnom bratovštinom ovog mjesta, jer je sv. Petar patron te župe. Zanimljivo je napomenuti da su crkve obično bile posvećene sv. Petru i sv. Pavlu zajedno, no ovdje se posvećenje samo sv. Petru nadovezuje na tradiciju samostana sv. Petra od Klubučca (kojeg najbolji poznavalac kaštelanske povijesti prof. Vjeko Omašić locira na mjesto današnje župne crkve sv. Petra u Kaštel-Novom, a ne na lokalitetu Miri kako su smatrali stariji kaštelanski povijesničari).²³

Prema popisu svih bratovština u Kaštel-Novom u vizitaciji iz 1730. godine vidimo da je ova najbrojnija po članstvu s ukupno 140 bratima. Ujedno se spominje da bratovština posjeduje i neku zemlju, ali nije navedena njena veličina, niti mjesto gdje se nalazi. Ista vizitacija zamjera što bratovština nema svoj pravilnik.²⁴ Gore naveden popis upućuje nas na to da su u bratovštinu sv. Petra ili Veliku skulu (tako se nazivala glavna bratovština u selu) ulazili samo starješine obitelji. Ako takav član bratovštine umre, a djeca su mu još nedorasla, njegovo će mjesto zauzeti njegova udovica, sve dok najstariji sin ne odraste da bi mogao preuzeti mjesto svog oca. Ukoliko se braća podijele i osnuju posebne obitelji, oni se pojedinačno primaju u

¹⁶Isto, čl. 11, 23.

¹⁷Isto, čl. 24.

¹⁸Isto, čl. 20.

¹⁹J. Pera, nav. dj., 51, 52.

²⁰Matrikula bratovštine sv. Jurja, čl. 2.

²¹NAS - T, br. 32.

²²Dva stoljeća obrazovanja, nav. dj. 47.

²³V. Omašić, Povijest Kaštela, Split 1986. g, 95-105.

²⁴NAS - T, br. 32.

bratovštinu. Isti slučaj bio je prisutan i u Kaštel-Kambelovcu kod bratima sv. Mihovila i Martina, čija je bratovština također nosila naslov Velike škole.²⁵

Nažalost, nisu nam sačuvani nikakvi zapisi s gdišnjih skupština ove bratovštine, a ni pravilnik sastavljen koncem XVIII. stoljeća. Međutim, njezin najbolji spomenik predstavlja zgrada koju su na trgu u Kaštel-Novom 1775. godine podigli bratimi sv. Petra. Zgradu je narod prozvao »Loža«, a na dan sv. Petra, pokrovitelja župe, bratimi su u njoj imali bratimski objed, na kojem bi župnik prvi digao bukaru i nazdravio svima kratkim govorom.²⁶

Bratovština sv. Petra ukinuta je, kao i sve ostale, za vrijeme francuske vladavine i nije više obnovljena. Zgrada koju su bratimi podigli nije oduzeta u svrhu školstva već je ostala u vlasništvu crkve u Kaštel-Novom i do danas.²⁷

ZAKLJUČAK

Kaštelanska historiografija, unatoč brojnosti rasprava, studija i monografija, nije do danas znatnije dotakla pitanje bratovština. Istina, autori koji se studioznije bave povješću Kaštela spominju, ali samo usput, i bratovštine. Vjeko Omašić u knjizi »Povijest Kaštela« donosi dragocjenu i nezaobilaznu arhivsku građu koja u sklopu razmatranja agrarnih odnosa dotiče bratovštine, te ukratko prikazuje sporove između nekoliko bratovština i njihovo unutrašnje uređenje. Don Frane Ivasović u monografiji »Kaštel Stari«, poglavljju »Bratovštine i ostale pobožnosti«, osvjetljava njihovo djelovanje s religioznog aspekta. Zbornik radova »Pet stoljeća župe Kaštel Lukšić« najsažetije obrađuje bratovštine koje danas postoje u tom mjestu. Don Janko Pera u svom neobjavljenom djelu »Kaštel Štafilić« posvećuje jedno poglavlje bratovštinama, ali, nažalost, ne donosi znanstveni aparat, što otežava mogućnost provjere podataka i njihovu kritičku analizu, dok najnovija knjiga don Frane Bege »Povijest Kaštel Kambelovca i Kaštel Gomilice« donosi čitavo mnoštvo dragocjenih podataka o bratovštinama u tim mjestima. Pojava ovog djela vrlo je značajna, jer se zasniva na istraživanju župnih arhiva u Kaštelima i nadbiskupskog arhiva u Splitu.

Međutim, proučavanje bratovštine zahtijeva mnogo širi pristup. Potrebno je paralelno istraživati njihovu društvenu, ekonomsku, kulturnu i političku ulogu u kaštelanskom društvu. Evidentno je da se ekonomska podloga bratovština stalno povećavala, posebno oporukama kojim su mještani bratovštinama ostavljali nekretnine (zemlju i kuće). Zemlja bratovštine davala se u zakup. Od prihoda su bratovštine, osobito u XVIII. stoljeću, podizale mramorne oltare, naručivale slike i kipove (čija umjetnička vrijednost do danas nije potpuno istražena). Posebno su interesantni srebrni svijećnjaci, kojih se sačuvalo šest po svakom oltaru (također neistraženi, iako imaju žig radionice gdje su izrađeni).

Stalčko se grupiranje u kaštelanskim bratovštinama ne uočava, budući da je 90% stanovnika Kaštela težačko, iako u popisu bratima sv. Onofria nalazimo člana plemićke obitelji iz Kaštel-Štafilića. Dakako da i popisi članova ostalih bratovština predstavljaju dragocjenu sliku socijalnog mozaika. Nameće nam se pitanje jesu li plemići ulazili u bratovštine zbog kontrole njihovog rada (poput Rotondovih u bratovštini sv. Onofria), s obzirom na kolonatske odnose između njih i mještana, ili su to činili iz drugih, prvenstveno vjerskih pobuda.

²⁵Frane Bego, Kaštel Kambelovac - Kaštel Gomilica, Split 1991, 303, 304.

²⁶I. Vuletin - Damjan Pavlov, Iz povijesti Kaštela, Šibenik 1916, 66.

²⁷Isto, 66.

Važno je napomenuti da su plemićke obitelji imale juspatronat nad kaštelanskim župama, kojeg su u nekim zadržali do kraja XIX. stoljeća (Vitturijevi iz Kaštel-Lukšića), te su i tako dobivale određeni nadzor nad crkvenim i društvenim životom.

Iz svega priloženog možemo sažeti da su se bratovštine u novoformiranim naseljima uz današnju kaštelansku obalu razvijale u okviru svojih mogućnosti. Stoga je vrhunac njihova utjecaja i moći bio od druge polovice XVII. do XVIII. stoljeća, što je značilo kašnjenje u odnosu na bratovštine susjednih komuna. Uostalom, bratovštine se ranije nisu niti mogle razvijati, jer se sama Kaštela kao urbana cjelina osnivaju od druge polovice XV. stoljeća, a njihova ekonomska podloga dolazi do izražaja tek nakon prestanka turskih provala (točnije nakon Kandijskog rata). To potvrđuju i tadašnje vizitacije, provedene u XVII. stoljeću, koje stalno navode siromaštvo stanovnika.

Na kraju možemo zaključiti da se pojava bratovština pozitivno odrazila i manifestirala kroz socijalne i kulturne djelatnosti u kaštelanskom društvu. Arhivska građa, vrlo bogata podacima (napose ona u kaštelanskim župnim arhivima), ostaje nezaobilazna za buduća istraživanja.

Z U S A M M E N F A S S U N G BEITRAG ZUR ERFORSCHUNG DER KONGREGATIONEN VON KAŠTELA VOM 16. BIS ANFANG DES 19. JAHRHUNDERTS

Der Autor legt den Inhalt der Matrikeln beider Kongregationen und deren Tätigkeit bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts dar. Die Kongregationen entwickelten sich im Rahmen ihrer Möglichkeiten. Einen Höhepunkt des Wirkens gab es in der Zeit von der Mitte des 17. bis zur zweiten Hälfte des 18. Jhs.

Die Erscheinung der Kongregationen wirkte sich positiv aus und manifestierte sich durch soziale und kulturelle Tätigkeiten in der Gesellschaft von Kaštela.

Über deren Wirken gibt es in den Pfarrarchiv von Kaštela eine umfangreiche Archivdokumentation, wovon in Zukunft mehr Gebrauch gemacht werden soll.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.